

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกับการสร้างการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหาของชุมชนกรณีศึกษา ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ในพื้นที่บ้านขุนสมุทรจีน หมู่ที่ 9 ตำบลแหลมฟ้าผ่า อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อศึกษาถึงการสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน ศึกษาการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล รวมทั้งการใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งอย่างยั่งยืน

สรุปผลการศึกษาวิจัย

การสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน

การสื่อสารภายในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติส่งผลให้คนในชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การพูดคุย ทักทาย ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านจะแยกตัวเป็นกลุ่มทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันแบบเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีผู้นำกลุ่มซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านในกลุ่ม การประชาคมภายในชุมชนใช้การสื่อสารแบบสองทาง เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ แกนนำชุมชนต้องการให้ชาวบ้านมีบทบาทในการตัดสินใจ จะรู้สึกที่ตัวเองมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การกระจายข่าวสารในชุมชนใช้การกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าวเป็นอันดับแรก เพื่อให้ชาวบ้านได้รับข่าวสารอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง สื่อบุคคลจะถูกนำมาใช้เสริมเพื่อการจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สื่อบุคคลภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำกลุ่มชาวบ้านและแกนนำชุมชน

การสื่อสารภายนอกชุมชนมีแกนนำชุมชนเป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกชุมชน การสื่อสารกับหน่วยงานทางราชการเช่น หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ ยกเว้นสำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เป็นหน่วยงานภาครัฐแต่ไม่ได้ใช้ระบบราชการเป็นกลไกในการควบคุมองค์กร การสื่อสารระหว่างทีมวิจัยของ สกว. กับแกนนำชุมชนและชาวบ้าน เน้นการสื่อสารแบบสองทางเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โครงการศึกษาบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาภัยพิบัติของ สกว. ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้รูปแบบการสื่อสารกลุ่มใหญ่ เช่น การประชุมและการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โครงการวิจัยฯ ต้องการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติของ สกว. สื่อที่ใช้ภายนอกชุมชน ได้แก่ สื่อเฉพาะกิจและสื่อมวลชน สื่อบุคคลภายนอก ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล หัวหน้าโครงการวิจัยฯ และทีมวิจัยของ สกว. ที่มีอิทธิพลในการจูงใจให้หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีสู่ชุมชน

การสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติชายฝั่งทะเล

การสื่อสารระหว่างบุคคลภายในชุมชนระหว่างแกนนำชุมชนเป็นจุดริเริ่มของกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติชายฝั่ง การสื่อสารมีบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมฯ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและการค้นหาปัญหา ชุมชนตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหา การพูดคุยปรึกษาถึงความรุนแรงของผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว ก่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มแกนนำเพื่อร้องเรียนกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ซึ่งแกนนำชุมชนได้ผลิตสื่อเฉพาะกิจต่าง ๆ เช่น หนังสือร้องเรียน แผนที่และภาพถ่าย

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผน โครงการวิจัยฯ ของ สกว. มีส่วนในการชักนำหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การสื่อสารกลุ่มใหญ่ในรูปแบบของการประชุม และการประชุม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการวางแผนระหว่างแกนนำชุมชน ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หลายหน่วยงานทางราชการและองค์กรเอกชนให้การสนับสนุนในการดำเนินงานแก้ไขปัญหา เช่น ความรู้ทางวิชาการ งบประมาณและเทคโนโลยี เป็นต้น แกนนำชุมชนและชาวบ้านให้การสนับสนุนด้านแรงงานและการอำนวยความสะดวก

ความสะดวกให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ โดยแกนนำชุมชนแจ้งข่าวสารและกิจกรรมต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบผ่านทางหอกระจายข่าว พร้อมชักจูงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

4. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ชาวบ้านและแกนนำชุมชนร่วมติดตามและประเมินผลด้วยการรวมกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ผลที่ได้จากการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ เช่น การสะสมตะกอนดิน และการเพิ่มจำนวนของสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง

5. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์หรือรับผลกระทบร่วมกัน ชาวบ้านต่างร่วมรับผลประโยชน์จากการแก้ไขปัญหา การสร้างแนวป้องกันคลื่นส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ตามแนวชายฝั่ง ประเด็นสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการแก้ไขปัญหา ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่จะสานต่อการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนด้วยการปลูกป่าชายเลนเพื่อเสริมแนวป้องกันคลื่นขึ้นในและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลของชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารที่การสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง จากกรวิเคราะห์แบบ SWOT พบว่า ปัจจัยภายในที่เป็นจุดแข็งในชุมชนคือ วิกฤตของปัญหาที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วม แกนนำชุมชนมีความรู้ ความสามารถ แกนนำชุมชนรู้จักการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อสถานการณ์ การกระจายข่าวสารแบบสองขั้นตอนผ่านผู้นำกลุ่มชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดอิทธิพลต่อการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ด้านปัจจัยที่เป็นจุดอ่อนคือชุมชนขาดสื่อเฉพาะกิจที่มีประสิทธิภาพ เช่น ประกาศ ใบปลิว ป้ายผ้า ที่สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาได้หลากหลายและเพิ่มช่องทางการสื่อสารในชุมชน นอกจากนี้ข้อจำกัดเรื่องเวลาของชาวบ้านที่ต้องออกไปทำมาหากินตามช่วงเวลาน้ำขึ้น น้ำลง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารและการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

ปัจจัยภายนอกชุมชนที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมคือ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนก่อให้เกิดการแก้ปัญหายอย่างจริงจังและการได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการวิจัยฯ ถือเป็นโอกาสก้าวใหญ่ของชุมชนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน หน่วยงานภายนอกเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในทุกขั้นตอน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้จากระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว

การใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลและ แนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม ชายฝั่งอย่างยั่งยืน

แกนนำชุมชนใช้การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง การสื่อสารภายในชุมชนประกอบด้วย การผสมผสานสื่อชุมชนและสื่อบุคคล การกระจายข่าวสารผ่านผู้นำกลุ่มชาวบ้านและการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะของชุมชน โดยมีเป้าหมายที่จะใช้สื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชน

ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน พบว่า แกนนำชุมชนใช้สื่อเฉพาะกิจที่หลากหลาย การสร้างเครือข่ายข้อมูล การร้องเรียนอย่างต่อเนื่อง และการใช้สื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวสารของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นหรือส่งเสริมให้หน่วยงานภายนอกชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

แกนนำชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การปลูกป่าชายเลนเพื่อเสริมแนวป้องกันคลื่นลมและการฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่ง การจัดทำพื้นที่ศึกษาป่าชายเลนและการปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้รู้จักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

อภิปรายผลการศึกษาวิจัย

การสื่อสารภายในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทอย่างมากในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การรวมกันแบบเป็นกลุ่ม ๆ ของชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนการมีผู้นำกลุ่มเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดข่าวสารจากศูนย์กลางของชุมชน เช่น แกนนำชุมชน มาสู่ชาวบ้านในกลุ่มของตนด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารผ่านผู้นำกลุ่มชาวบ้าน นอกจากข่าวสารที่ชาวบ้านได้รับจะผสมผสานความคิดเห็นส่วนตัวของผู้นำกลุ่มแล้วยังมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมหรือปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอีกด้วย ซึ่งอำนาจหรืออิทธิพลต่อผู้รับสารเช่นนี้ ซึ่งขั้นตอนการถ่ายทอดสารในลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับ ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-step Flow of Communication Theory) ของ Lazarsfeld ซึ่งสาระสำคัญของทฤษฎีนี้คือ “การแพร่กระจายข่าวสารโดยผ่านสื่อมวลชนนั้นจะผ่านขั้นตอนสองขั้นตอน กล่าวคือ ข่าวสารจะไปถึงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นกลุ่มผู้นำ

ความคิดเห็น (Opinion leaders) ในขั้นตอนแรก และกลุ่มผู้นำความคิดเห็นจะเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารต่อไปยังประชาชนอื่น ๆ ในขั้นที่สอง” นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับลักษณะของผู้นำความคิดเห็นที่ พัทณี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, และ ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2541, น. 28) ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้นำความคิดเห็นจะเป็นเสมือนช่องทางในการแพร่กระจายข่าวสาร และสร้างเครือข่ายการสื่อสารในสังคมซึ่งจะแพร่กระจายข่าวสารผสมผสานความคิดเห็นส่วนตัวไปยังสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น”

อิทธิพลของบุคคล หรือ กลุ่มผู้นำความคิดเห็นเป็นปัจจัยสำคัญที่แทรกอยู่ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งกลุ่มผู้นำความคิดเห็นเป็นกลุ่มบุคคลในสังคมที่ติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดหรือกลุ่มปฐมภูมิ เช่น เป็นญาติ เป็นเพื่อนบ้าน หรือ เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน และมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือ การตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะสอดคล้องกับลักษณะของผู้นำกลุ่มภายในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนที่เป็นเสมือนผู้นำความคิดเห็น (Opinion leaders) ของชาวบ้าน ซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้ที่มีอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันและมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ การถ่ายทอดอิทธิพลของผู้ในกลุ่มชาวบ้านหรือผู้นำความคิดเห็น จะส่งผ่านรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการและอิทธิพลดังกล่าวก็จะส่งผลกระทบต่อความคิดและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของคนในกลุ่มนั้น ๆ

ดังเช่นที่นักพัฒนาหลาย ๆ ท่านได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาชุมชนหรือการเปลี่ยนชุมชน นักพัฒนาทั้งหลายจำเป็นต้องทำความรู้จักกับชุมชนและผู้นำความคิดเห็นในชุมชนที่จะมีส่วนสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงชุมชนดังกล่าว ดังที่แกนนำชุมชนและนักวิจัยโครงการฯ ได้ศึกษาและรับทราบถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารผ่านผู้นำกลุ่มชาวบ้านหรือผู้นำความคิดเห็นของกลุ่มชาวบ้านและได้เรียนรู้ที่จะใช้การสื่อสารในลักษณะดังกล่าว ชักนำชาวบ้านสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนต่อไป

ในส่วนของการสื่อสารภายนอกชุมชน สื่อบุคคลภายนอกชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล หัวหน้าโครงการวิจัยฯ และทีมวิจัยของ สกว. ที่มีส่วนในการชักนำให้หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งเข้ามาส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน ด้วยประสบการณ์การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้นักวิจัยกลุ่มนี้มีเครือข่ายการสื่อสารกับหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

กับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน จึงได้เกิดการประสานงานและการชักนำให้หน่วยงานดังกล่าวมีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน ซึ่งนอกจากหน่วยงานดังกล่าวแล้ว สื่อมวลชน สื่อท้องถิ่นและสื่อต่างประเทศก็ต่างให้ความสนใจกับโครงการวิจัยฯ ของนักวิจัยกลุ่มนี้ การสื่อสารระหว่างนักวิจัยจาก สกว. และแกนนำชุมชนหรือชาวบ้านจะเน้นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง โดยถึงแม้ สกว. จะเป็นหน่วยงานของภาครัฐแต่ไม่ได้ใช้ระบบราชการเป็นกลไกในการควบคุมองค์กร การสื่อสารภายในชุมชนจึงไม่เน้นความเป็นทางการ แต่เน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการสื่อสารในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสื่อบุคคลภายนอกชุมชนในบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่มีความหมายเดียวกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ที่ บุชบา สุธีธร (2540, น. 220) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงคือ บุคคลภายนอกชุมชนที่เข้าไปมีบทบาทผลักดันให้บุคคลในชุมชนเกิดความเคลื่อนไหว และการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น...บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางประสานงานในการติดต่อระหว่างกลุ่มสังคม 2 กลุ่ม คือ ระหว่างหน่วยงาน หรือ องค์กรของผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่รับผิดชอบกับชาวบ้านในชุมชน

นักวิจัยโครงการฯ ของ สกว. ถือเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ในความหมายดังกล่าว นอกจากเป้าหมายที่จะนำการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาสู่ชุมชนแล้วนั้น กาญจนา แก้วเทพ (2538, น. 126, อ้างถึงใน เกศินี จุฑาวิจิตร, 2540, น. 88) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาในปัจจุบันที่ ชาวบ้านจะเป็นตัวตั้ง และนักพัฒนาหรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นเพียงตัวสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ ที่เน้นให้ชาวบ้านเป็นหลักของการพัฒนา นักวิจัยและหน่วยงานจากภายนอกมีหน้าที่ในการสนับสนุนด้าน ๆ เท่านั้น แต่หลักการสำคัญของโครงการวิจัยฯ นี้คือ การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชาวบ้านให้สามารถสานต่อการพัฒนาหรือการจัดการปัญหาได้ด้วยชุมชนเองหลังจากที่หน่วยงานภายนอกได้ถอนตัวออกไป สอดคล้องกับบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนที่ บุชบา สุธีธร (2540, น. 221) ได้สรุปไว้ว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงควรมีบทบาท ดังนี้

กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโดยยกปัญหาขึ้นมาอธิบายให้เข้าใจ รวมทั้งให้ความมั่นใจแก่ชาวบ้านพบว่าปัญหานี้

สามารถแก้ได้ด้วยวิธีใดบ้าง รวมทั้งพร้อมที่จะชักชวนและให้คำปรึกษาหารือต่างๆ...
คอยชี้แนะให้ชาวชนบทรู้จักช่วยเหลือและดำเนินการพัฒนาด้วยตัวเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สื่อบุคคลมีอิทธิพลสูงใจ และมีความสำคัญอย่างมาก
ในการพัฒนาชุมชน ผู้ดำเนินโครงการพัฒนาจะต้องให้ความสำคัญต่อสื่อบุคคลเป็นอย่างมาก
ในการใช้เป็นช่องทางเพื่อนำข่าวสารการพัฒนาไปสู่กลุ่มผู้รับเป้าหมาย และก่อให้เกิดการกระตุ้น
ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นความจำเป็นของการพัฒนา จนสามารถดำเนินการพัฒนาได้ด้วยตนเอง

กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหากการกตเซาะชายฝั่งมีการสื่อสารระหว่าง
บุคคล (Interpersonal Communication) เป็นกลไกหลักและเป็นพื้นฐานสำคัญที่ยึดโยงคน
ในชุมชนที่มีความรู้สึกนึกคิดและความเข้าใจเดียวกัน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของคนใน
ชุมชนในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งตรงกับแนวคิดแบบจำลองกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล
ของ Schramm (1984, p. 42, อ้างถึงใน บุษบา สุธีธร, 2540, น. 218) ที่อธิบายถึง

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคล
หนึ่ง เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดในสิ่งต่าง ๆ ระหว่างกันและ
กัน...ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การรับรู้ของทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน
ได้มากคือ ประสบการณ์ร่วมกัน (Field of Experience) ของทั้งสองฝ่าย และยัง
คู่สื่อสารมีประสบการณ์ร่วมกันมากเท่าไร การสื่อสารก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

โดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับ รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลภายในชุมชน
บ้านขุนสมุทรจีน ซึ่งชาวบ้านทุกคนต่างมีประสบการณ์ร่วมกันในการร่วมรับผลกระทบจากปัญหา
การกตเซาะชายฝั่ง ประสบการณ์จากสูญเสียพื้นที่ของชุมชน การย้ายบ้านหนึ่งน้ำครั้งแล้วครั้งเล่า
ทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกนึกคิดเป็นหนึ่งเดียวกันที่ต้องการ
แก้ไขปัญหานี้ให้หมดไป ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกระบวนการแก้ไขปัญห
การกตเซาะชายฝั่งร่วมกัน

ความสำเร็จของการสื่อสารที่มีส่วนสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมที่ก่อให้เกิด
การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในชุมชนคือ “พื้นที่สาธารณะ”
(Public Sphere) การจัดกิจกรรมการสื่อสารเช่น การประชาคม การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
บนพื้นที่สาธารณะของชุมชนอย่าง “โรงลิเก” ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญต่อการรวมกลุ่มหรือการมีส่วนร่วม
ของคนในชุมชนในการปฏิบัติกิจกรรมใด ๆ โรงลิเกเป็นพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนที่ใช้ทำกิจกรรม
ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านการสื่อสาร ทั้งการแสดงมโหรีสพ และการประชาคมหมู่บ้าน
พื้นที่สาธารณะเช่นนี้จะพื้นที่การสื่อสารของคนในชุมชนนั้น ๆ สนับสนุนคนในชุมชนได้ออกมา

พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนหรือแสดงออกทางความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น Schramm ได้กล่าวไว้ว่า “การได้พบปะพูดคุยระหว่างบุคคลที่มีประสบการณ์ร่วมกัน (Field of Experience) จะทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจกันมากขึ้น” สอดคล้องกับที่ Habermas (2001, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และคนอื่น ๆ, 2543, น. 28) ได้ให้ความสำคัญเรื่องการสื่อสารและพื้นที่สาธารณะไว้ว่า

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สาธารณชนเกิดความเข้าใจ และฉันทามติ ที่นำไปสู่การกระทำ และการเปลี่ยนแปลงที่มีผลในวงกว้าง โดยกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิผลจะต้องเกิดขึ้นในบริบทของความเท่าเทียมกันและความพร้อมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือ ได้แย้งแสดงเหตุผลระหว่างกัน

แนวคิดของ Habermas ให้ข้อคิดเสริมที่ กระบวนการสื่อสารนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนสื่อสารหรือได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันและทุกคนต้องมีความพร้อมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและโต้แย้งระหว่างกัน แสดงถึงการใช้พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมการสื่อสาร เช่น การประชุมวางแผนการดำเนินการในการแก้ไขปัญหา ความพร้อมหรือความพึงพอใจในการแสดงออกทางความคิดเห็นและการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้สื่อสารอย่างเท่าเทียมกันจะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันและเกิดมิตรร่วมกันที่จะนำไปสู่การกระทำหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ดังเช่นเดียวกันกับ กระบวนการสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนและกระบวนการของโครงการวิจัยของ สกว. ที่ต่างสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ซึ่งการจัดกิจกรรมของโครงการวิจัยฯและชุมชนจะใช้สถานที่โรงลิเก ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่คนในชุมชนมีความคุ้นเคยและรู้สึกไม่มีอคติ ความรู้สึกในการเจ้าของพื้นที่ทำให้เกิดความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือ แสดงข้อโต้แย้งออกมาอย่างเต็มที่ และผู้ดำเนินกิจกรรมและดำเนินโครงการก็หวังผลว่าจะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในทุก ๆ ฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

1. จากผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารภายในชุมชนยังขาดสื่อเฉพาะกิจที่มีประสิทธิภาพ แนะนำชุมชนเน้นการผลิตสื่อเฉพาะกิจเพื่อสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก แต่ละเลยการผลิตสื่อเฉพาะกิจเพื่อใช้งานในชุมชนเอง หลายชุมชนมีการใช้สื่อเฉพาะกิจรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตัวอย่างของสื่อเฉพาะกิจในชุมชน

ที่มีประสิทธิภาพ คือ โบปถิว ประกาศและป้ายผ้า สื่อเฉพาะกิจเหล่านี้ชุมชนสามารถผลิตขึ้นได้เอง ง่ายและราคาถูก สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาได้หลากหลายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น กำหนดการประชุม การประชุมหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน หรือคำขวัญเชิญชวน ชาวบ้านร่วมกันปลูกป่าชายเลน เป็นต้น การใช้คำที่ง่ายต่อการเข้าใจและเนื้อหาที่ตรงกับความ ต้องการของชุมชนจะเพิ่มให้สื่อเฉพาะกิจเหล่านี้มีประสิทธิภาพในการสื่อสารมากขึ้น

2. จากการพิจารณากลุ่มแกนนำชุมชนพบว่า แกนนำชุมชนเป็นผู้มีความรู้ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้นำด้านสาธารณสุข และผู้นำชุมชน เป็นต้น แต่ยังขาดผู้นำด้านการสื่อสาร จากบทเรียนการพัฒนาระบุว่า ครูหรือผู้นำด้านการให้ความรู้ เป็นสื่อบุคคลที่สำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะ ก่อให้เกิดการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน ชุมชนจึงควร ส่งเสริมหรือเปิดโอกาสให้บุคลากรด้านการศึกษา เช่น ครู หรือผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านขุนสมุทร เข้ามามีส่วนร่วมด้านการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เพื่อเป็นการเพิ่มช่องทางการ สื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการจูงใจให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาดังกล่าว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทำการวิจัย ในช่วงระยะเวลาสั้น แต่โดยแท้จริงแล้วการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาในระยะยาว ดังนั้น ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารของชุมชนและหน่วยงานภายนอก ในการแก้ไขปัญหาในระยะต่อไป โดยเพิ่มเติมการวิจัยเชิงปริมาณและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการศึกษาในเชิงลึกมากกว่าเดิม และนำข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้มาเปรียบว่าการสื่อสารของ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

2. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน ซึ่งยังมีอีกหลาย ชุมชนที่ประสบปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งเช่นเดียวกัน ดังนั้นควรมีการศึกษารูปแบบการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลในพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีการเรียกร้อง ความช่วยเหลือจากภาครัฐ เปรียบเทียบว่ามีรูปแบบการสื่อสาร การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการใช้สื่อสารของแกนนำ เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำมาปรับใช้และหา แนวทางในการเรียกร้องจากภาครัฐและการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชนได้ อย่างเหมาะสม